

Het verhaal van een landschap

De opkomst van Kruisland

Het noordwesten van Brabant was in de late middeleeuwen samen met Zeeland en het zuidelijk deel van Zuid-Holland één groot getijdengebied. De omgeving bestond uit een grote hoeveelheid 'slikken' en 'schorren' doorsneden door verschillende krekken. Een door de getijdewerking steeds onderlopende eilanden. Bij het achterlaten van slib werden de eilanden steeds hoger tot het moment dat zij permanent droog waren. Het ontstaan van de Biesbosch tijdens de gebeurtenissen rondom de St. Elisabethsvloed heeft bijgedragen aan een voorspoedige aanslibbing.

Het (later) Brabantse deel is te verdelen in een noordelijk deel van eilanden bestaande uit zogenaamde opwassen, eilanden omgeven door water, en een zuidelijk deel bestaande uit aanwassen (gorzen), die tegen de hoger gelegen gronden aangeleggen zijn.

De hier aanwezige krekken en gorzen liggen in het verlengde van beken die noord – noordwestwaarts stromen door de zandgronden.

Afb. 1 Land van schorren en krekken (bron: google)

De polder waarin de projectlocatie zich bevindt, de polder 'Cruysland', is een aanwaspolder die op initiatief van Graaf Engelbert II van Nassau bedijkt is in 1487. Van oudsher richt de polder zich op Steenberg. Op de overgang tussen de hogere en lagere gronden is het dorp Kruisland ontstaan.

Het Zegge

De projectlocatie bevindt zich in het gedeelte van de polder wat de naam 'Het Zegge' heeft. De toponiem 'zegge' verwijst via de plantsoort naar laag gelegen en daar door relatief natte, zwaardere grond. Gronden waar de plant goed op gedijt. 'Het Zegge' is ook het laagste deel van de polder Cruysland. De verkaveling geert ten opzichte van de orthogonale structuur van de polder en lijkt zich te richten op de kerk van Oud Gastel.

Opvallend in dit gedeelte van de polder, en in de projectlocatie, is de zichtbare verkleuring in het maaiveld op de locatie van een voormalige kreek. Ten noorden van de projectlocatie is deze ook visueel aanwezig in de vorm van een boombeplanting en een kreekrestand.

Afb. 2 Projectlocatie 1900 (bron: topotijdreis)

Afb. 3 Projectlocatie (bron: topotijdreis)

Hedendaagse kenmerken

Het eeuwenlange proces van bedijkingen heeft in het noordwesten van Brabant gezorgd voor een rationele inrichting van het landschap. Door het intensieve gebruik en bijhorende schaalvergrotingen zijn de landschappen, op boerderijen na, relatief leeg. De omringende dijken zorgen voor een duidelijke markering van de grenzen van de polder en kenmerken zich door lintbebouwing en aanwezige laanbomen. Als robuuste linten in het landschap zijn de voormalige krekken aanwezig, zoals de Dintel en Steenbergse Vliet. Visueel herkenbaar door de vaak begeleidende boombeplantingen.

Als zeekleipolder heeft het gedeelte van de polder waarin zich het projectgebied bevindt altijd een grote schaal gehad met weidse zichten. Toch kent dit deel van de polder een duidelijke begrenzing. De begrenzing wordt gevormd door de bomen langs de Gastelseweg, de beplanting in de Kleine Bolspolder langs het Mark – Vlietkanaal, de bebouwing langs de Engelseweg en de dijk aan de Noordzijde. Dominant in het gebied is de varkenshouderij ten noordoosten van de projectlocatie.

Een polder op de grens van zand en klei

Kenmerkend voor het landschap in het noordwesten van Brabant is het open en agrarische karakter. Het behouden en versterken van dit ruimtelijke en groene karakter staan hierbij voorop.

Binnen de Structuurvisie van de gemeente Steenbergen (2012) wordt de polder waarin de projectlocatie zich bevindt aangeduid als een laagdynamisch gebied. Een gebied in het krekenslandschap op de overgang tussen zand en klei waarin weinig (economische) ontwikkelingen plaatsvinden en de nadruk ligt op agrarisch gebruik.

De overgang tussen zand en klei is ook de overgang van een meer besloten, kleinschaliger, landschap naar een groter en meer open landschap. De projectlocatie ligt op het snijvlak van de twee landschapstypen waarbij ingezet wordt op het versterken van deze landschappelijke en natuurlijke waarden.

Een soortgelijke waardering is ook terug te vinden in de ambities van de Stedelijke Regio West-Brabant-West (SRBW) zoals verwoord in de Regionale Investeringsagenda (RIA, 2024). In de paragraaf 'Klimaatadaptatie, water, natuur en landschap' wordt ingezet op een robuust netwerk van 'groen-blauwe' natuurgebieden. Het West-Brabantse beken- en krekensysteem zijn hierin de ruggengraat.

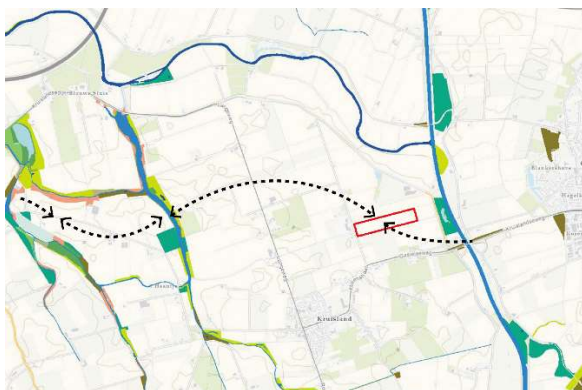
Schakel in het landschap

Binnen het Natuurnetwerk Brabant (NNB) hebben de voormalige kreken een belangrijke rol. Ze verbinden de natuurgebieden op de hoger gelegen zandgronden met de natte natuur van de grote rivieren en het deltagebied. Ook op lokaal niveau rijgen ze de verschillende kleinere natuurgebieden als een kralensnoer aan elkaar. Langs de watergangen domineren, op basis van de natuurbeheerkaart van de provincie Noord Brabant, het Haagbeuken- en essenbos en Kruiden- en faunarijk grasland.

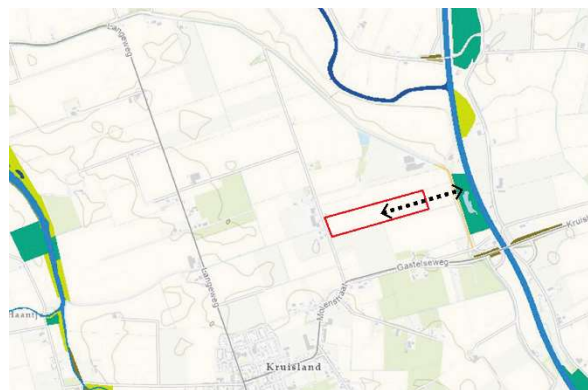
Als losse elementen in het landschap liggen op korte afstand van de linten kleinere natuurgebieden. Vaak ontstaan op gronden die niet aantrekkelijk waren voor landbouw of als natuurcompensatie voor hedendaagse ontwikkelingen. De projectlocatie biedt de gelegenheid om een modern gebruik van het landschap (waterwinning) te combineren met natuurontwikkeling. In het gemeentelijk Natuurbeleidsplan (2017) wordt ingezet op het versterken van de ecologische waarden van de natte verbindingzones zoals het Mark – Vlietkanaal en de Cruyslandse kreken.

Op 300 meter ten oosten van de projectlocatie ligt het Mark - Vlietkanaal. Langs de watergang bevinden zich moerasbosjes (Haagbeuken- en essenbos genoemd op de Natuurbeheerkaart), bloemdijken en kruiden- en faunarijke graslanden. Hierbij kunnen doelsoorten genoemd worden zoals de blauwborst, ijsvogel en vleermuissoorten. Door qua inrichting hier op aan te sluiten ontstaat er meer robuust natuurlijk systeem ter plaatse. De projectlocatie kan als stepping stone in het geheel van deze individuele natuurgebieden fungeren, maar daarnaast ook als katalysator om binnen de polder te werken aan een robuust natuurgebied. Het relict van de voormalige kreek kan hierbij als inspiratiebron dienen.

Twee kilometer ten westen van de projectlocatie bevinden zich de Cruyslandse kreken. Een eeuwenoud robuust krekensysteem wat nog aanwezig is in het landschap en een belangrijk onderdeel is van het NNB. Doelsoorten die hierbij genoemd kunnen worden zijn blauwborst, roerdomp en otter. Via de Derriekreek is de projectlocatie verbonden met dit krekensysteem. De natuurvriendelijke inrichting van de projectlocatie kan als tegenhanger, maar ook als katalysator dienen voor een te realiseren verbinding tussen de Cruyslandse kreken en het Mark – Vlietkanaal door de polder Cruysland.

Afb. 4 Projectlocatie als 'stepping stone' nabij NNB regionaal
(bron onderlegger: Natuurbeheerkaart provincie Noord Brabant)

Afb. 5 Projectlocatie verbinding met het NNB lokaal

Drie modellen

Op basis van de voorgaande analyse hebben de volgende twee conclusies primair invloed op de uit te werken modellen:

- De ligging van de projectlocatie in een weidse zeekleipolder met een rationele structuur;
- De projectlocatie ligt nabij de natuurgebieden langs het Mark - Vlietkanaal en kan zorgen voor een robuustere natuurontwikkeling ter plaatse.

Op basis van de conclusies heeft dit geresulteerd in een drietal varianten. Vanwege hun uitstraling 'opgaan', 'contrast' en 'aansluiten' genoemd. Onderstaand een korte toelichting op de drie varianten.

Variant 1: Opgaan

In deze variant beleef je de leegte van het landschap in optima forma. Deze leegte wordt benadrukt door de horizontaliteit van de inrichting. In het kruiden- en faunarijk grasland komen slechts enkele solitaire bomen, boomgroepen en struwelen uit het landschap omhoog. Ze geven structuur, benadrukken plekken waar iets gebeurt zoals een poel of het utiliteitsgebouw ten behoeve van de waterwinning. Bovenal is de positie zo bepaald dat zij zo veel mogelijk het zicht op de bebouwing van de varkenshouder blokkeren. Daarnaast geeft een struweel in combinatie met enkele bomen afstand tot de bewoners ten noordwesten van het perceel.

De ligging van de oude kreek is uitgesneden uit de rationele verkaveling en nadrukkelijk aanwezig gemaakt. Losse bomen en boomgroepen markeren de ligging van de kreek. Daar waar mogelijk worden natuurvriendelijke oevers gerealiseerd. Voorstelbaar is om in het kruiden- en faunarijk grasland enkele struipaden te maaien.

Variant 2: Contrast

Het landschap is rationeel van aard en functioneel qua gebruik. Iedere andere invulling valt op. Door dit sterker aan te zetten gaat de projectlocatie het contrast aan met zijn omgeving. Het is een landschap op zich. De aanwezigheid van het relict van de oude kreek dient als inspiratiebron bij dit model.

Gericht geplaatste struwelen, bosplantsoen, boomgroepen en solitaire bomen dragen bij aan de gradiëntvorming (overgangen) en de uitstraling van een 'natuurlijk landschap', maar houden rekening met de structuur (lengterichting) van het landschap. Daarnaast blokkeren ze, door de coulissewerking, het zicht van de omwonenden op de varkenshouder.

Optioneel kan een slingerende padenstructuur zorgen voor steeds weer nieuwe gezichten op de locatie en zijn omgeving. Hierdoor wordt een bezoek aan de projectlocatie een avontuur.

Variant 3: Aansluiten

De polder waar de projectlocatie zich in bevindt is rationeel en kenmerkt zich door grote gebaren. Afwijken van deze vormtaal valt op en kan mogelijk bevreemdend werken. In dit model is aansluiting gezocht bij de kenmerken van de (visuele) polderstructuren.

Parallel aan de, zuidelijk gelegen, Gastelseweg benadrukt een lange laan van bomen de projectlocatie. Voorgesteld wordt om hier een mix van verschillende soorten bomen toe te passen. De aanwezigheid van de bomen zorgt voor de structuur, terwijl de mix voor de versterking van de biodiversiteit zorgt. De laan zorgt voor een verzachting van het zicht op de varkenshouder.

Aan de zijde van de Engelseweg is een boomweide geprojecteerd. Deze zorgt enerzijds voor aansluiting bij de aanwezige massa van bebouwing ter plaatse alsook een zachte overgang van deze bebouwing naar het landschap. Onder de bomen door blijft men zicht op het landschap houden. Laagtes in het landschap zorgen voor verschillende gradiënten in het bloemrijk grasland. Een robuuste plas-dras (mogelijk rietland) versterkt de natte flora en fauna. Struwelen pakken het utiliteitsgebouw in.

Als natuurlijk element in de orthogonale structuur ligt het relict van de oude kreek. Een verwijzing naar de krekken die nu als robuuste linten in het weidse polderlandschap liggen van noordwest Brabant. De kreek wordt gemarkeerd door enkele losse bomen en boomgroepen.

Beoordelingsmatrix van de landschappelijke kwaliteiten en de bijhorende ruimtelijke kwaliteit

Ten behoeve van de beoordeling van de effecten op de ruimtelijke kwaliteit dient een vergelijking gemaakt te worden van de drie varianten met de referentiesituatie (huidige situatie). Hiertoe is een matrix opgesteld. De matrix is achteraan bijgesloten.

De huidige situatie en drie varianten zijn beoordeeld op basis van de indicatoren herkomstwaarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. Hierbij zijn de vigerende beleidskaders en ruimtelijke kwaliteit als basis genomen. Onderstaand de definities van de vier genoemde indicatoren.

Belevingswaarde

Binnen deze indicator ligt de focus op de identiteit en de beleving van het landschap. Het gaat hierbij om de aspecten: openheid van het gebied, de aanwezigheid van bebouwing, het landgebruik en opgaand groen.

Gebruikswaarde

De focus ligt hierbij op de (meervoudige) bruikbaarheid en functionele samenhang. Er wordt hierbij gezocht naar koppelingen tussen verschillende opgaven, zolang deze koppelingen maar bijdragen aan de centrale opgave.

Toekomstwaarde

In het kader van ruimtelijke kwaliteit wordt de indicator doorgaans getoetst op basis van aanpasbaarheid, duurzaamheid en beheerbaarheid.

Herkomstwaarde

In een beoordeling voor ruimtelijke kwaliteit duidt het begrip herkomstwaarde op de cultuurhistorische aspecten van het landschap. In hoeverre sluiten beoogde nieuwe ingrepen aan op het historische gevormde landschap. Speciale aandacht is hierbij voor zogenaamde structuurdragers.

Voorkeursvariant

Het gebruik van de locatie als winveld geeft gelegenheid om de eigenheid van de plek te benadrukken. Met andere woorden om het verhaal van zijn omgeving en ontstaansgeschiedenis te vertellen. Door de (potentiële) natuurwaarden hiervoor in te zetten biedt het kansen om als 'stepping stone' in de regio te gaan fungeren.

Variant 1 'opgaan' benadrukt enerzijds door de inrichting de orthogonale structuur van het landschap. De bomen en struweelbeplanting benadrukken de lengte richting van de polder zonder daarin dominant te zijn in de openheid van de polder. Daarnaast zet het in op versterking van de natuur door het afwisselende gebruik van kruiden- en faunarijkgasland, struwelen en bomen. Er vindt hiermee aansluiting plaats met het moerasbosje en andere natuurgronden langs het Mark - Vlietkanaal, maar ook als stepping stone, met de andere meer verspreid liggende natuurgebieden in de regio. De inrichting van het terrein biedt kansen voor extensief recreatief medegebruik door het maaien van enkele wandelpaden. Door de verschillende gradiënten ontstaat er een aantrekkelijk beeld waarbij openheid en beslotenheid elkaar afwisselen.

In de matrix ten behoeve van de beoordeling van de landschappelijke kwaliteiten en de bijhorende ruimtelijke kwaliteit komt variant 1 ook als meest positieve naar voren. De kanttekening die hier bij gemaakt moet worden is dat de uitkomsten van de beoordeling van de vier genoemde waardes (herkomstwaarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde) dicht bij elkaar liggen.

Matrix beoordeling landschappelijke kwaliteiten				
	Huidige situatie	Varianten		
		1. Opgaan	2. Contrast	3. Aansluiten
Belevingswaarde	De inrichting van de polder sluit aan bij de huidige behoefte van landgebruik en aanduiding als laag dynamisch gebied. De ruimte oogt hierdoor monotoon. De schuren van de varkenshouderij aan de noordzijde van het projectgebied zijn dominant aanwezig.	De ontwikkeling zorgt voor een versterking in de structuur van het landschap. Gerichte boom- en struweelbeplantingen zorgen voor de versterking van het ruimtelijk kader. Enerzijds door de verkavelingsrichting van de polder te benadrukken en door de openheid te accentueren. Anderzijds zorgen de boom/ en struweelbeplantingen zorgen ook voor een visuele afscherming van de dominante aanwezigheid van de varkenshouder.	De variant zet in op het contrast met de openheid van de polder door een natuurlijke uitstraling bestaande uit gradiënten. In een rationeel landschap valt een afwijkende invulling op. De boom- en struweelbeplantingen zorgen voor een visuele afscherming van de dominante aanwezigheid van de varkenshouder.	De robuuste lineaire structuren op het perceel sluiten aan bij de rationaliteit en de bijhorende maat en schaal van de polder. Door de bomenlaan wordt de eenduidige openheid van de polder doorsneden. De bomenlaan zorgt voor een verzachting van de aanwezigheid van de varkenshouder.
Gebruikswaarde	Er is geen sprake van meervoudig ruimte gebruik. De polder is functioneel ingericht.	Door de combinatie van waterwinlocatie en natuurontwikkeling ontstaat er een dubbelfunctie. Bij de combi met waterberging en/ of extensief recreatief medegebruik kan de waardering positiever worden.	Door de combinatie van waterwinlocatie en natuurontwikkeling ontstaat er een dubbelfunctie. Bij de combi met waterberging en/ of extensief recreatief medegebruik kan de waardering positiever worden.	Door de combinatie van waterwinlocatie en natuurontwikkeling ontstaat er een dubbelfunctie. Bij de combi met waterberging en/ of extensief recreatief medegebruik kan de waardering positiever worden.
Toekomstwaarde	Door de ligging in een polder is er door middel van regulering ten behoeve van weer-/ klimaatinvloeden een situatie gecreëerd die goed in stand te houden is.	De natuurlijke inrichting is adaptief aan veranderende omstandigheden. Zowel qua inrichting als beheer.	De natuurlijke inrichting is adaptief aan veranderende omstandigheden. Zowel qua inrichting als beheer.	De natuurlijke inrichting is adaptief aan veranderende omstandigheden. Zowel qua inrichting als beheer. De gecultiveerde uitstraling vergt gericht onderhoud. De boomweide en bomenlaan zijn in beheer gevoelig voor het wegvallen van bomen. Er ontstaat een afbreukrisico in de voorgestelde uitstraling.
Herkomstwaarde	De verkavelingsrichting is ondanks de schaalvergroting herkenbaar. Echter door de monotone inrichting moeilijk herleiden in het landschap.	In de vorm van een nieuwe laag die aan het landschap wordt toegevoegd worden op het perceel structuurdragers in de vorm van struweelbeplanting (leesbaarheid verkavelingsstructuur) en een relict van een oude kreek wordt teruggebracht in het landschap.	De boom- en struweelbeplanting geven het perceel richting in de openheid van de polder. Hierdoor is de oude verkavelingsstructuur te herkennen. De losse aanplant zorgt er echter voor dat er geen duidelijke richting is te herkennen. Het teruggebrachte relict van een oude kreek wordt teruggebracht en refereert naar de periode voor de inpoldering.	De bomenlaan is dominant op het perceel aanwezig. Ondanks de versterking van de leesbaarheid van de verkavelingsstructuur kenmerkt de polder zich van origine door openheid. Structuurdragers in de vorm van bomen en struweelbeplanting dient hier ondergeschikt aan te zijn. Het teruggebrachte relict van een oude kreek wordt teruggebracht en refereert naar de periode voor de inpoldering. De losse beplanting benadrukt de aanwezigheid van de kreek.

	Groot positief effect
	Klein positief effect
	Neutraal
	Klein negatief effect
	Groot negatief effect